

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย

วรรณคดีวิจักษ์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย

วรรณคดีวิจักษ์

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒

กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย

ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ลิขสิทธิ์ของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

กระทรวงศึกษาธิการ ถนนราชดำเนินนอก เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๐๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๒๘๘ ๕๗๔๖-๗

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา ดำเนินการจัดทำต้นฉบับ

ISBN 978-616-461-545-8

พิมพ์ครั้งที่สิบแปด

พ.ศ. ๒๕๖๘

จำนวน ๑๕๐,๐๐๐ เล่ม

จัดพิมพ์โดย องค์การค้ำของ สกสค.

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว

๒๒๔๙ ถนนลาดพร้าว แขวงสะพานสอง เขตวังทองหลาง กรุงเทพมหานคร ๑๐๓๑๐

โทรศัพท์ ๐ ๒๕๑๔ ๔๐๓๓ ต่อ ๓๑๘

www.suksapan.or.th

คำนำ

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เป็นหนังสือที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานจัดทำขึ้นเพื่อประกอบการจัดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

หนังสือเรียนรายวิชาพื้นฐาน ภาษาไทย วรรณคดีวิจักษ์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ เล่มนี้ได้ปรับปรุงเพื่อให้ทันสมัย กระตุ้นให้ผู้เรียนใช้กระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล เพื่อความเข้าใจ สามารถแสดงความคิดเห็น วิเคราะห์คุณค่าทางวรรณศิลป์และข้อคิดที่ปรากฏในวรรณคดี สอดคล้องกับประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอน ภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑ ประกาศ ณ วันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๕๑

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานหวังว่า หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อการจัดการเรียนรู้ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตามหลักการและบรรลุดตามจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑

ว่าที่ร้อยตรี

(ธนู วงษ์จินดา)

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

		หน้า	บทที่ ๓		
คำนำ				ศิลปะการประพันธ์ในวรรณคดีไทย	๔๔
บทนำ		๑		จารึกบนแผ่นศิลา	๔๕
	การเล่นเสียง	๓		จารึกพ่อขุนรามคำแหง	๔๖
	การเล่นคำ	๖		จารึกที่เป็นวรรณคดี	๔๗
	การใช้ภาพพจน์	๙		คำอ่านศิลาจารึกพ่อขุนรามคำแหง	๕๒
				คำอธิบายศัพท์และข้อความ	๕๓
				ชวนคิดพินิจคุณค่า	๕๕
บทที่ ๑	โคลงภาพพระราชพงศาวดาร	๑๘	บทที่ ๔	บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบหนทก	๕๖
	จากพงศาวดารสุ่งานวรรณศิลป์	๒๐		ทำการหยาบใหญ่ถึงเพิงนี้	๕๗
	มานมนัสกตเวที ยิ่งล้ำ	๒๒		จากนนทกมาเป็นทศกัณฐ์	๕๘
	โคลงภาพพระราชพงศาวดาร	๒๖		จินตภาพและแนวคิดในเรื่องรามเกียรติ์	
	คำอธิบายศัพท์และข้อความ	๒๘		ตอนนารายณ์ปราบหนทก	๕๙
	ชวนคิดพินิจคุณค่า	๓๐		บทละครเรื่องรามเกียรติ์ ตอนนารายณ์ปราบหนทก	๖๓
บทที่ ๒	บทเสภาสามัคคีเสวก ตอนวิศกรรมาและสามัคคีเสวก	๓๑		คำอธิบายศัพท์และข้อความ	๗๑
	บทเสภาสามัคคีเสวก	๓๒		ชวนคิดพินิจคุณค่า	๗๔
	วิศกรรมา	๓๔	บทที่ ๕	กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง	๗๖
	สามัคคีเสวก	๓๗		กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง หรือ	
	บทเสภาสามัคคีเสวก ตอนวิศกรรมา	๓๙		กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง?	๗๗
	บทเสภาสามัคคีเสวก ตอนสามัคคีเสวก	๔๐		ศึกษาธรรมชาติผ่านวรรณศิลป์ในกาพย์ห่อโคลง	
	คำอธิบายศัพท์และข้อความ	๔๑		ประพาสธารทองแดง	๗๘
	ชวนคิดพินิจคุณค่า	๔๓		กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง	๘๒
				คำอธิบายศัพท์และข้อความ	๘๖
				ชวนคิดพินิจคุณค่า	๘๘

	หน้า
บทที่ ๖	
โคลงสุภาสิต พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๘๙
โคลงสุภาสิตโสฬสไตรยางค์.....	๙๐
คำอธิบายศัพท์และข้อความ.....	๙๙
โคลงสุภาสิตนฤทมนการ.....	๑๐๑
คำอธิบายศัพท์และข้อความ.....	๑๐๕
โคลงสุภาสิตอติสปปกรณา.....	๑๐๖
ราชสีห์กับหนู.....	๑๐๙
บิดากับบุตรทั้งหลาย.....	๑๑๐
สุนัขป่ากับลูกแกะ.....	๑๑๑
กระต่ายกับเต่า	๑๑๒
คำอธิบายศัพท์และข้อความ.....	๑๑๓
ชวณคดีพินิจคุณค่า.....	๑๑๔

บทที่ ๗	
กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า	
จากทอมัส เกรย์ถึงพระยาอุปทิศศิลปสาร.....	๑๑๘
การแต่งตั้งแปลงให้เข้าธรรมเนียมไทย.....	๑๒๐
ความงดงามทางวรรณศิลป์ของกลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า	
กลอนดอกสร้อยรำพึงในป่าช้า.....	๑๒๒
คำอธิบายศัพท์และข้อความ.....	๑๒๙
ชวณคดีพินิจคุณค่า.....	๑๓๐

	หน้า
ภาคผนวก	
ผู้ทรงพระราชนิพนธ์ ผู้ทรงพระนิพนธ์ และผู้ประพันธ์.....	๑๓๑
พ่อขุนรามคำแหงมหาราช.....	๑๓๒
พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช.....	๑๓๒
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๑๓๓
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.....	๑๓๕
เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร ไชยเชษฐสุริยวงศ์.....	๑๓๖
พระยาอุปทิศศิลปสาร.....	๑๓๗

บทนำ

ศิลปะการประพันธ์ในวรรณคดีไทย

ศิลปะการประพันธ์ในวรรณคดีไทย

วรรณคดีโบราณของไทยมีจุดมุ่งหมายหลักเพื่อการอ่านฟังเสียงและการขับลำนำประกอบการแสดงมหรสพ เช่น บทละคร บทพากย์ เป็นต้น ทั้งปรากฏในทำียบทประพันธ์หลายเรื่อง เช่น เรื่องลิลิตพระลอ ซึ่งกวีกล่าวว่าได้ประพันธ์เรื่องนี้อย่าง “ไพเราะเรียบบรรยาย เพราะยัง เพราะนา” เพื่อให้ “เป็นถนิมประดับกรรม ทุกเมื่อ” “ถนิมประดับกรรม” คือ อาภรณ์ประดับหู เป็นการเปรียบเทียบว่าบทประพันธ์นี้ไพเราะเสนาะหู ควรค่าแก่การฟัง เช่นเดียวกับเครื่องประดับที่งดงามเหมาะแก่การประดับหู

นอกจากความไพเราะงดงามแล้ว วรรณคดีจะต้องมีเนื้อหาที่สื่อความหมาย ทั้งเพื่อความบันเทิงใจและความจรรโลงใจด้วย เมื่อจะประพันธ์วรรณคดีสักเรื่องหนึ่ง กวีจะต้องคิดเนื้อหาขึ้นมา แล้วคิดหากลวิธีการประพันธ์ให้ผลงานนั้นออกมาอย่างเหมาะสมเจาะ กลวิธีการประพันธ์ดังกล่าวเรียกว่า วรรณศิลป์^๑ เป็นศิลปะที่ทำให้วรรณคดีมีความหมาย ความงาม และความไพเราะเป็นที่จับใจผู้อ่าน ดังจะเห็นได้จากบทพรรณนาธรรมชาติในร่ายยาว มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มหาพน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้

...แลถนัดในเบื้องหน้าโน้นก็เขาใหญ่ยอดเยี่ยมโพยมอย่างพยับเมฆ
มีพรรณขาวดำแดงดูดิเรกตั้งรายรัตนนพมณีแนมน้ำไคร้ชม ครั้นแสง
พระสุริยะส่องระดมก็ดูเด่นดังดวงดาววาวแววระวาบ ๆ ที่เว้งว้าง
วิจิตรจำรัสจำรูญรุ่งเป็นสีรุ้งฟุ้งพ่นเพียงคั่นมพรพื่นนภาภาศ...

การอ่านบทประพันธ์ข้างต้นนี้โดยการอ่านออกเสียง ผู้อ่านจะได้รับรสความไพเราะของถ้อยคำที่เรียงร้อยเข้าด้วยกันอย่างงดงามเหมาะสมกับเนื้อความเป็นบทพรรณนาความงามวิจิตรของธรรมชาติ ในบทประพันธ์ที่ยกมาเพียงสั้น ๆ นี้มีกลวิธีการประพันธ์

^๑ คำว่า วรรณศิลป์ นอกจากจะหมายถึงศิลปะในการประพันธ์ดังที่ใช้ในหนังสือเรียนชุดนี้แล้ว คนแต่ก่อนยังใช้หมายถึง ผลงานที่มีศิลปะในการประพันธ์ดีเด่นจนได้รับยกย่องอีกด้วย แต่ความหมายหลังนี้ ปัจจุบันไม่ค่อยนิยมใช้นัก มักใช้คำว่า วรรณคดี แทน

ที่โดดเด่นทั้งการใช้สัมผัสสระ เช่น คำว่า เมฆ สัมผัสกับคำว่า ดิเรก คำว่า ชม สัมผัสกับคำว่า ระดม และการใช้สัมผัสพยัญชนะ เช่น ยอด-เยี่ยม-โ(พ)ยม-อย่าง-(พ)ยับ อีกทั้งยังมีการใช้ภาพพจน์เปรียบเทียบ เช่น ดูดิเรกตั้งรายรัตนนพมณี ดูเด่นดังดวงดาววาวแวว ทั้งหมดนี้เป็นตัวอย่างของการใช้กลวิธีการประพันธ์อย่างมีศิลปะยิ่ง

กลวิธีการประพันธ์ที่นักเรียนควรจะเรียนรู้เป็นเบื้องต้น ได้แก่ การเล่นเสียง การเล่นคำ และการใช้ภาพพจน์

การเล่นเสียง

การเล่นเสียง คือ การสรรคำให้มีเสียงสัมผัสเป็นพิเศษกว่าปกติเพื่อให้เกิดทำนองเสียงที่ไพเราะน่าฟัง และเพื่ออวดฝีมือของกวี มีทั้งการเล่นเสียงพยัญชนะ เล่นเสียงสระ และเล่นเสียงวรรณยุกต์ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

จิบจับเจ้าเจ้าเจ้า	รังมา
จอกจาบจั่นจรรจา	จำจำ
เค้าค้อยค้อยค้อยหา	เห็นโทษ
ซอนซอนซอนสรวีหน้า	นั่งเจ้าเอาขวัญ

(โคลงอักษรสามหมู่ ของพระศรีมโหสถ)

๑. การเล่นเสียงพยัญชนะ คือ การใช้สัมผัสพยัญชนะ^๑ หลายพยางค์ติด ๆ กัน คำประพันธ์ร้อยกรองโดยทั่วไปไม่บังคับสัมผัสพยัญชนะ แต่กวีก็นิยมใช้เสียงสัมผัสพยัญชนะ เพื่อให้มีความไพเราะ ปกติมักจะเป็นเสียงสัมผัส ๒-๓ เสียง เช่น “*ปัญญาตรองตริล้ำลึกหลาย*” (โคลงสุภาสิตโสฬสไตรยางค์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว) มีเสียงสัมผัสพยัญชนะคือ ตรอง-ตริ, ล้ำ-ลึก-หลาย แต่ในโคลงอักษรสามหมู่ที่ยกมาข้างต้น มีสัมผัสพยัญชนะดังนี้

บาทแรกใช้เสียงพยัญชนะ /จ/^๒ ติดกัน ๕ เสียง คือ จิบ-จับ-เจ้า-เจ้า-เจ้า

บาทที่ ๒ ใช้เสียงพยัญชนะ /จ/ ติดกันถึง ๗ เสียง คือ จอก-จาบ-จัน-จรร-จา-จำ-จำ

บาทที่ ๓ ใช้เสียงพยัญชนะ /ค/ ติดกัน ๔ เสียง คือ เค้า-ค้อย-ค้อย-คอย

และบาทที่ ๔ ใช้เสียงพยัญชนะ /ช/ ติดกัน ๔ เสียง คือ ชอน-ช่อน-ช่อน-สรว (อ่านว่า ชั่ว)

การใช้เสียงสัมผัสลักษณะนี้เรียกว่า *การเล่นเสียงพยัญชนะ*

^๑ **สัมผัสพยัญชนะ** หมายถึง การใช้คำที่มีเสียงพยัญชนะเสียงเดียวกัน เช่น เพื่อน-พ้อง แต่เดิมเรียกว่าสัมผัสอักษร แต่เนื่องจากอักษรหมายรวมทั้งพยัญชนะและสระ เพื่อจำแนกกระหว่างสัมผัสพยัญชนะกับสัมผัสสระให้ชัดเจนมากขึ้น ตำราในสมัยต่อมาจึงเรียกสัมผัสชนิดนี้ว่า สัมผัสพยัญชนะ

^๒ ในการแสดงเสียงอักษร นิยมใช้เครื่องหมาย / / กำกับไว้ เพื่อแยกให้ชัดเจนออกมาจากรูปคำ เช่น รูปอักษร ฎ มีเสียงเป็น /ด/ รูปอักษร ภ มีเสียงเป็น /พ/ เป็นต้น

๒. การเล่นเสียงสระ คือ การใช้สัมผัสสระ^๑ หลายพยางค์ติด ๆ กัน โคลงบทนี้มีสัมผัสสระเป็นสัมผัสนอกตามข้อบังคับฉันทลักษณ์ของโคลงสี่สุภาพ^๒ อยู่แล้ว แต่กวีได้เพิ่มสัมผัสสระในวรรคอีก โดยนำคำที่เล่นเสียงพยัญชนะมาใช้เสียงสัมผัสสระซ้ำ ๆ กันอีก ได้แก่ เจ้า-เจ้า-เจ้า (เสียงสระเอา) จัน-จรร (เสียงสระอะ แม่กน) จำ-จำ (เสียงสระอา) ค้อย-ค้อย-คอย (เสียงสระออ แม่เกย) ชอน-ช่อน-ช่อน (เสียงสระออ แม่กน)

การใช้เสียงสัมผัสลักษณะนี้เรียกว่า *การเล่นเสียงสระ*

๓. การเล่นเสียงวรรณยุกต์ คือ การใช้คำที่ไ่ระดับเสียง ๒ หรือ ๓ ระดับ เป็นชุด ๆ ไป ตัวอย่างจากโคลงบทนี้ ได้แก่ เจ้า-เจ้า-เจ้า (เสียงสามัญ-เอก-โท) จัน-จรร (เสียงเอก-สามัญ) จา-จำ-จำ (เสียงสามัญ-เอก-โท) ค้อย-ค้อย-คอย (เสียงตรี-โท-สามัญ) ชอน-ช่อน-ช่อน (เสียงสามัญ-โท-ตรี)

การเล่นเสียงทั้ง ๓ ลักษณะนี้ทำได้ยาก แม้จะมุ่งเน้นเรื่องการใช้คำที่ทำให้เกิดเสียงไพเราะเป็นสำคัญ แต่ก็ต้องคำนึงถึงความหมายของบทประพันธ์ด้วย (ในโคลงบทข้างต้นนี้ กวีบรรยายภาพนกกระจับซึ่งเกาะจับเจ้าจนกระทั่งนกตัวที่เป็นเจ้าของรังกลับมา ส่วนนกกระจอกและนกกระจาบส่งเสียงร้องเหมือนเจรจากัน นกเค้าที่เฝ้าคอยอยู่นั้นหน้าตาไม่น่าดู ทำหน้านิ่ง และช่อนหน้า แม้จะอยู่นิ่ง ๆ ก็ยังน่ากลัว^๓)

^๑ **สัมผัสสระ** คือ การใช้คำคล้องจองที่มีเสียงสระเดียวกัน เช่น มา-ลา โดยอาจมีพยัญชนะต้นเสียงเดียวกัน แต่เสียงวรรณยุกต์ต่างกันก็ได้ เช่น ล่า-ล่า ถ้ามีเสียงสะกดก็ต้องอยู่ในมาตราเดียวกัน เช่น มาก-ลาก

^๒ โคลงสี่สุภาพมีสัมผัสบังคับ ๓ แห่ง ได้แก่ คำที่ ๗ ในบาทที่ ๑ สัมผัสกับคำที่ ๕ ในบาทที่ ๒ และคำที่ ๕ ในบาทที่ ๓ ส่วนคำที่ ๗ ในบาทที่ ๒ สัมผัสกับคำที่ ๕ ในบาทที่ ๔

^๓ คำศัพท์บางคำในโคลงบทนี้ไม่อาจหาความหมายได้ แต่พิจารณาจากบริบท (ข้อความแวดล้อม) น่าจะมีความหมายดังนี้

เจ้า	อาจหมายถึงต้นไม้ชนิดหนึ่ง (ขเจ้า) หรือเป็นคำที่เพิ่มเข้ามาเพื่อเล่นเสียง
จัน	อาจหมายถึงจักจั่น หรือเป็นคำที่เพิ่มเข้ามาเพื่อเล่นเสียง
จำจำ	เป็นคำเลียนเสียงนกร้อง
เห็นโทษ	น่าจะหมายถึงมีลักษณะเป็นโทษ ดูแล้วไม่เจริญตา
สรวหน้า	น่าจะหมายถึงนินทา
เร้าเอาขวัญ	น่าจะหมายถึงทำให้ตกใจหรือขวัญหาย

ตัวอย่างบทประพันธ์ที่กวีแสดงฝีมือโดยประสา ศิลปะในการเล่นเสียงเข้ากับการสื่อความหมายได้อย่างดียิ่ง ได้แก่ กาพย์และโคลงบทต่อไปนี้

ดูหนูสูง	สูงสูดสูหนูสูง
หนูสูงอยู่	รูปงูหนูมู
ดูงูผู้ดู	พรว
หนูสูง	สูด
สูงสูหนู	งูอยู่
หนูสูง	รูปงู

(กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร)

การเล่นคำ

การเล่นคำ คือ การสรุคำมาเรียงร้อยในคำประพันธ์โดยพลิกแพลงให้เกิดความหมายพิเศษและแปลกออกไปจากที่ใช้กันอยู่ เพื่ออวดฝีมือของกวีเช่นเดียวกับการเล่นเสียงที่จะกล่าวถึงในที่นี้คือ การเล่นคำพ้อง การเล่นคำซ้ำ และการเล่นคำเชิงถาม

๑. การเล่นคำพ้อง คือ การนำคำพ้องมาใช้คู่กันให้เกิดความหมายที่สัมพันธ์กัน เช่น

เบญจวรรณจันฉัลย์มาลี เหมือนวันเจ้าวอนฟ้าให้ตามกวาง

(บทละครเรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช)

เมื่อทศกัณฐ์ลักนางสีดาไป พระรามออกตามหานาง ขณะที่เดินทางกลางป่า พระรามเห็นนกเบญจวรรณ (นกแก้วชนิดหนึ่ง) เกาะอยู่ที่เถาวัลย์ ทำให้นึกถึงวันที่นางสีดาทูลอ้อนวอนให้พระองค์ออกไปตามกวางทอง กวีเล่นคำที่มีเสียง “วัน” ๓ คำ คือ (เบญจ) วรรณ-วัลย์-วัน โดยนำมาใช้ให้มีความหมายสัมพันธ์กันได้อย่างกลมกลืน

การเล่นคำพ้องเป็นกลวิธีการประพันธ์ที่กวีไทยนิยมมาก บางครั้งนอกจากใช้คำพ้องเสียง^๑ ดังตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีคำพ้องรูปพ้องเสียง^๒ ด้วย เช่น

เห็นรอกหักเหมือนหนึ่งรักพี่รอร่า แต่รอทำรังทุกขั้มาตามทาง

(นิราศพระบาท ของสุนทรภู่)

“รอ” คำแรก หมายถึง หลักปักกันกระแสน้ำ ส่วน “รอ” ในคำว่า “รอร่า” หมายถึง หยุด และในคำว่า “รอทำ” หมายถึง คอย

๒. การเล่นคำซ้ำ คือ การนำคำคำเดียวมาใช้ซ้ำ ๆ ในที่ใกล้เคียง ๆ กัน เพื่อย้ำความหมายของข้อความให้หนักแน่นมากขึ้น ดังตัวอย่างในบทคร่ำครวญของพระนางมัทรีเมื่อตามหาสองกุมารไม่พบ

...แต่แม่เฒ่าเยวเซซังเสาะแสวงทุกแห่งห้องหิมเวศ ทั่วประเทศ

ทุกราบป่า สูดนัยนาที่แม่จะตามไปเล็งแล สูดโสดแล้วที่แม่จะขับทราบ
ฟังสำเนียง สูดสุรเสียงที่แม่จะร่ำเรียกพี่ไรร้อง สูดผีเท่าที่แม่จะเยื้อง
ย่องยกย่างลงเหยียบดิน ก็สูดสิ้นสุตปัญญาสุตหาสุตค้นเห็นสุตคิด...

(มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี ส่วนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน))

กวีเล่นคำว่า “สูด” ซ้ำ ๆ กัน เพื่อสื่อว่าพระนางมัทรีได้พยายามตามหาสองกุมารอย่างเต็มความสามารถแล้วก็ยังไม่พบ เพราะทั้งสองลับหายไป (สูदनัยนา) ไม่ได้ยินเสียงแล้ว (สูดโสด) พระนางมัทรีได้พรา้เรียกพระโอรสพระธิดาจนสิ้นเสียง (สูดสุรเสียง) และได้ตามหาจนหมดกำลังเดินไม่ไหวแล้ว (สูดผีเท่า) บทราพันนี้จบลงด้วยการซ้ำคำว่า “สูดสิ้นสุตปัญญาสุตหาสุตค้นเห็นสุตคิด” เป็นการบอกกล่าวความท้ออาลัยและความสิ้นหวังอย่างยิ่งยวดของแม่ผู้ต้องพรากจากลูก

^๑ คำพ้องเสียง คือ คำที่ออกเสียงเหมือนกันแต่เขียนต่างกันและมีความหมายต่างกัน

^๒ คำพ้องรูปพ้องเสียง คือ คำที่ออกเสียงเหมือนกันและตัวสะกดเหมือนกันแต่มีความหมายต่างกัน

๓. **การเล่นคำเชิงถาม** คือ การเรียงถ้อยคำให้เป็นประโยคเชิงถาม แต่เจตนาที่แท้จริงไม่ได้ถาม เพราะไม่ต้องการคำตอบ แต่ต้องการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนักดึงดูดความสนใจและให้ผู้ฟังติดตาม บางท่านเรียกกลวิธีการประพันธ์นี้ว่า การใช้ประโยคคำถามเชิงวาทศิลป์ เพราะเป็นวิธีการที่นิยมใช้กันในการพูดต่อประชุมชน เมื่อผู้พูดต้องการสร้างอารมณ์แก่ผู้ฟังเพื่อให้เกิดผลตามเจตนารมณ์ ในวรรณคดีไทย กวีนิยมใช้กลวิธีนี้กันมาก ตัวอย่างเช่น

เปล็กไกวดาก็แกว่ง**แข็งหรือไม่** ไม่อวดหยิ่งหญิงไทยมิ**ใช่ชั่ว**
 ไหนไถถากกรากกรำไหนดำครว **ใช่**รู้จักแต่จะยั่วผัว**เมื่อไร**

(*นารีเรื่องนาม พระนิพนธ์พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์*)

การใช้คำเชิงถามว่า “แข็งหรือไม่” “ใช่...เมื่อไร” เป็นการเล่นคำที่เป็นคำถามเพื่อยั่วให้ผู้อ่านสะดุดคิดว่า ที่จริงนั้นผู้หญิงไทยแข็งแกร่งและมีความสามารถมากกว่าการใช้เสน่ห์ผูกมัดใจสามีอย่างที่มีมักจะเข้าใจกัน

ในนิราศภูเขาทอง สุนทรภู่รำพันถึงความไม่ยั่งยืนของสรรพสิ่ง เมื่อได้เห็นเจดีย์อยู่ในสภาพปรักหักพัง

-----	-----
โอเจดีย์ที่สร้างยังร้างรัก	เสียดายนักรุกน่าน้ำตากระเด็น
กระนี้หรือ ชื่อเสียงเกียรติยศ	จะมีหมดล่องหน้าทันตาเห็น
เป็นผู้ดีมีมากแล้วยากเย็น	คิดก็เป็นอนิจจingsเสียทั้งนั้น
	(<i>นิราศภูเขาทอง ของสุนทรภู่</i>)

การใช้คำเชิงถามว่า “กระนี้หรือ” เป็นการกระตุ้นให้ผู้ฟังฉุกคิดว่า เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วมีหรือที่ชื่อเสียงของเราจะไม่สูญสลายไปเช่นเดียวกับถาวรวัตถุทั้งหลาย

การใช้ภาพพจน์

การใช้ภาพพจน์ คือ การใช้ถ้อยคำเพื่อสร้างจินตภาพ (ภาพในใจ) แก่ผู้อ่าน โดยการเรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้พิเศษกว่าการเรียงลำดับคำหรือการใช้ความหมายของคำตามปกติ ภาพพจน์ที่จะกล่าวถึงในที่นี้ ได้แก่

๑. **การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง** โดยนำสองสิ่งที่ต่างจำพวกกัน แต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน และใช้คำแสดงความเปรียบเทียบว่า เหมือน คล้าย ดัง เป็นต้น ดังตัวอย่างในโคลงบทนี้

คุณแม่นาหนักเพี้ยง	พสุธา
คุณบิดรดุจอา-	กาศกว้าง
คุณพี่ฟ้างศิขรา	เมรุมาศ
คุณพระอาจารย์อ้าง	อาจสู้สาคร
(โคลงโลกนิติ พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาเดชาดิศร)	

ในบทเปรียบนี้มีองค์ประกอบอยู่ ๔ ส่วน คือ สิ่งที่ต้องการกล่าวถึง สิ่งที่เป็นตัวเปรียบ ลักษณะเด่นที่ร่วมกัน และคำแสดงความเปรียบ

สิ่งที่ต้องการกล่าวถึง	สิ่งที่เป็นตัวเปรียบ	ลักษณะเด่นที่ร่วมกัน	คำแสดงความเปรียบ
พระคุณของแม่	แผ่นดิน (พสุธา)	หนาหนัก	เพี้ยง
พระคุณของพ่อ	ท้องฟ้า (อากาศ)	กว้าง	ดุจ
พระคุณของพี่	ภูเขา (ศิขราเมรุมาศ)	(สูง)	ฟ้าง
พระคุณของครู	ท้องน้ำ (สาคร)	(กว้าง)	สู้

พระคุณเป็นสิ่งที่เป็นามธรรม เรามองไม่เห็นและเราชั่งตวงวัดไม่ได้ กวีจึงใช้วิธีเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นรูปธรรมซึ่งเราเคยเห็นหรือเคยรู้จักมาก่อน ได้แก่ แผ่นดิน ท้องฟ้า ภูเขา และท้องน้ำ ซึ่งมีลักษณะเด่นคือใหญ่โตและมีปริมาณมาก เพื่อจะได้สื่อความว่าพระคุณของบุคคลทั้ง ๔ จำพวกนั้นยิ่งใหญ่มาก ให้สังเกตว่าในบทเปรียบเทียบอาจจะลักษณะเด่นไว้เป็นที่เข้าใจได้ เช่น ในบาทที่ ๓ และบาทที่ ๔ ละคำว่า สูง และ กว้าง เอาไว้ เพราะเป็นที่เข้าใจว่าภูเขานั้นสูง และท้องน้ำนั้นกว้าง อนึ่ง คำว่า สู้ ในบาทที่ ๔ นั้นก็ทำหน้าที่แสดงความเปรียบได้เช่นกัน เพราะมีความหมายว่าทัดเทียมกัน เท่ากัน วิธีเปรียบเช่นนี้เรียกกันว่า อุปมา

มีข้อควรจำประการหนึ่ง คือ หากสิ่งที่นำมาเปรียบกันนั้นเป็นพวกเดียวกัน เช่น “เซียงใหม่เหมือนกับกรุงเทพฯ” อย่างนี้ไม่เรียกว่าอุปมา แต่เป็นการเปรียบเทียบธรรมดา ดังนั้นจะดูแต่เพียงว่ามีคำแสดงความเปรียบ เช่น เหมือน ดัง คล้าย เท่านั้นไม่ได้ จะต้องพิจารณาองค์ประกอบทั้งหมดของบทเปรียบเทียบกับ ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นบทพรรณนาภาพสินสมุทรในวรรณคดีเรื่องพระอภัยมณี

ไม่คลาดเคลื่อนเหมือนองค์พระทรงเดช	แต่ดวงเนตรแดงดูดังสุริยฉาย
ทรงกำลังดังพระยาชลาลัย	มีเขี้ยวคล้ายชนนี้มีศักดา

(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ของสุนทรภู่)

ข้อความในวรรคที่หนึ่งบอกว่าสินสมุทรมีรูปร่างหน้าตาเหมือนพระอภัยมณีผู้เป็นบิดา และข้อความในวรรคที่สี่บอกว่ามีเขี้ยวเหมือนนางยักษ์ผู้เป็นมารดา เป็นการเปรียบเทียบธรรมดาเช่นเดียวกับการพูดว่าลูกหน้าเหมือนพ่อเหมือนแม่ ส่วนข้อความในวรรคที่สองซึ่งเปรียบดวงตาของสินสมุทรวาดเหมือนแสงอาทิตย์นั้น เป็นการเปรียบเทียบอย่างอุปมา เพื่อให้ผู้อ่านเกิดจินตภาพว่าเป็นดวงตาที่แดงโชติช่วงน่ากลัวเพียงใด เช่นเดียวกับข้อความในวรรคที่สามซึ่งเปรียบพละกำลังของสินสมุทรเทียบเท่ากับกำลังของช้างก็เป็นอุปมา

๒. การเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำสิ่งสองสิ่งต่างจำพวกกัน แต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกับกันเช่นเดียวกับอุปมา แต่ไม่ใช่คำแสดงความเปรียบว่าเหมือน คล้าย ดัง ฯลฯ อย่างอุปมา

ในวรรณคดีเรื่องมหาเวสสันดรชาดก พระนางมัทรีรำพันถึงพระโอรสและพระธิดาว่าดังนี้

โอเจ้าดวงสุริยันจันทรทั้งคู่ของแม่เอ๋ย แม่ไม่รู้เลยว่าเจ้าจะหนีพระมารดาไปสู่อุปาริไศจรัง...

(มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี ส่วนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน))

แทนที่จะเปรียบเทียบอย่างอุปมาว่าพระโอรสเหมือนดวงอาทิตย์และพระธิดาเหมือนดวงจันทร์ซึ่งให้แสงสว่างแก่ผู้เป็นมารดา ในที่นี้เปรียบว่า พระโอรสนั้นคือดวงอาทิตย์และพระธิดานั้นคือดวงจันทร์ ซึ่งเป็นการเน้นความสำคัญของพระโอรสพระธิดาที่มีต่อพระนางมัทรีให้หนักแน่นมากยิ่งขึ้น วิธีเปรียบเช่นนี้เรียกกันว่า อุปลักษณ์

ในความเปรียบแบบอุปลักษณ์มักมีคำแสดงความเปรียบว่า เป็น หรือ คือ อยู่ด้วย เช่น “เจ้าเป็นดวงสุริยันจันทรของแม่” “เจ้าคือดวงสุริยันจันทรของแม่” หรืออาจจะคำว่า เป็น หรือ คือ โดยคำว่า “เจ้าดวงสุริยันจันทรของแม่” ก็ได้

ในวรรณคดีเรื่องอิเหนา เมื่อระตูลูกกาได้ข่าวศึกกะหมิงกุกะหมิงก็โกรธแค้นมาก

แผดเสียงสิงหนาทบรรหาร	เหม่มนอหงการหยาบใหญ่
-----------------------	----------------------

(บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย)

“เสียงสิงหนาท” เป็นบทเปรียบเทียบหมายถึงเสียงตวาดดังเป็นที่น่าเกรงขามเช่นเดียวกับเสียงของราชสีห์ซึ่งเป็นที่น่าเกรงขามสำหรับสัตว์อื่น ๆ ถ้าเป็นอุปมาจะใช้ว่า “เสียงปานสิงหนาท” ถ้าเป็นอุปลักษณ์จะใช้ว่า “เสียงคือสิงหนาท” หรือใช้สั้น ๆ ว่า “เสียงสิงหนาท” ก็ได้

๓. การสมมุติสิ่งไม่มีชีวิต พืช สัตว์ หรือความคิดที่เป็นนามธรรมให้มีความคิดความรู้สึก และแสดงออกเยี่ยงมนุษย์ เรียกว่า บุคคลวัต (แปลว่า เหมือนบุคคล) หรือบุคคลสมมุติ ตัวอย่างที่จะพบมากได้แก่ ตัวละครสัตว์ในนิทานต่าง ๆ เช่น นิทานสัตว์เรื่องนกยางจ้อจล เล่าว่าดังนี้

นกยางฉ้อฉล^๑

นกยางตัวหนึ่งอาศัยอยู่ริมสระแห่งหนึ่ง แต่ไม่สามารถจับปลาได้ง่ายนัก เพราะน้ำในสระลึกเกินไป วันหนึ่งมันจึงแสวงยีนร้องให้ตรงขอบสระ

ปลาในสระนั้นแปลกใจจึงร้องถามว่าร้องให้ทำไม นกยางมองดูกุ่ม ปู ปลาในสระพลาตอบว่า “ข้าร้องให้เพราะรู้ว่าหายนะกำลังมาถึงพวกเจ้านะซี พระมุนีพูดกันว่าเร็ว ๆ นี้จะเกิดความแห้งแล้งยาวนานถึงสามปีทีเดียว นกที่อาศัยริมสระมานบอกข้าอีกทีหนึ่ง สัตว์เล็กสัตว์น้อยแถวนี้พากันอพยพไปหาที่อยู่ใหม่กันหมดแล้ว ข้าจะอาศัยอยู่บนต้นไม้ข้างสระนี้ ข้าจำเป็นต้องอพยพไปเหมือนกัน แต่ก็เวทนาพวกเจ้าว่าจะอยู่กันยังงี้เมื่อน้ำแห้งขอดลง”

ปลาทั้งหลายได้ยินเช่นนั้นก็รู้สึกวิตกขึ้นมาทันที พากันร้องบอกว่า “ถ้าอย่างนั้น ท่านช่วยพวกเราหน่อยได้ไหม ช่วยคิดหาทางให้พวกเราพ้นภัยครั้งนี้ด้วยเถิด”

นกยางรีบบอกว่า “มีอาศรมอยู่แห่งหนึ่งไม่ไกลนัก พระมุนีมีเมตตามาก ผูกสัตว์ทั้งเนื้อทั้งนกอาศัยอยู่ที่นั่นอย่างไม่เบียดเบียนกันเลย ข้าเองก็จะไปถือศีลกินผักอยู่ที่นี่เหมือนกัน ข้าพอจะช่วยพวกเจ้าได้ตามกำลังของข้านะ ข้าคงพาเจ้าไปได้วันละตัว ไปอยู่ที่แม่น้ำสายใหญ่ทางเหนือนั้น เอ้า พวกเจ้าไปหารือกันเสียก่อน ตกลงยังงี้แล้วมาบอกข้าก็แล้วกัน” ว่าแล้วนกยางก็บินจากไป

ฝูงปลาชุมนุมกันพูดถึงคำนกยาง ปลาตัวหนึ่งกล่าวว่า “วิสัยนกยางนะมันกินพวกเราเป็นอาหาร เราจะเชื่อใจมันได้หรือ” อีกตัวหนึ่งแย้งว่า “ก็จริงหรอกที่ว่าเราไม่ควรไวใจนกยาง แต่นกยางตัวนี้บอกว่าถือศีลปฏิบัติธรรมอยู่ในอาศรมคงจะมีเมตตาต่อสัตว์ทั้งหลาย เราน่าจะเชื่อใจเขาได้”

ส่วนปลาอีกตัวหนึ่งพูดว่า “ข้ามีลูกหลายตัว ลูกข้ายังอ่อน ๆ อยู่แล้วก็น่าเอ็นดูด้วย ข้าทนไม่ได้ที่จะเห็นลูก ๆ ดิ้นกระเสือกกระสนอยู่ในสระแห่งนี้ขอจงต้องเป็นเหยื่อแร้งกา ถ้านกยางกลับมาอีกครั้ง ข้าจะให้เขาพาไปดูแม่น้ำที่ว่า ถ้าข้าได้กลับมาก็แสดงว่าเราเชื่อใจเขาได้ แต่ถ้าไม่ได้กลับมาก็แปลว่าข้าเป็นเหยื่อนกยางไปแล้ว”

วันรุ่งขึ้นนกยางกลับมาแต่เช้า ฝูงปลาตื่นตื่นยินดี พากันกระโดดตรงนั้นบ้างตรงนี้บ้างพลาผวกหัวเราะกับจะค้อมค่านับและส่งเสียงสรรเสริญ ปลาตัวหนึ่งกล่าวกับนกยางว่า “ท่านพาข้าไปดูแม่น้ำที่วั้นนั้นหน่อยเถิด แล้วค่อยพากลับมาที่สระนี้” นกยางรับคำแล้วก็คาบปลาตัวนั้นบินขึ้นสู่ท้องฟ้า ระหว่างทางนกยางคิดคำนึงว่า “ถ้าเรากินมันเสีย เราก็จะได้กินปลาแค่ตัวเดียว แต่ถ้าพามันไปดูแม่น้ำแล้วพากลับไปส่งที่สระ เพื่อน ๆ มันจะได้ไว้วางใจเราทีนี้เราก็จะกินมันได้ที่ละตัว ๆ”

^๑ กุสุมา รัชมณี, ปกรณัมนิทาน (กรุงเทพฯ: แม่คำผาง, ๒๕๔๗) ๑๐๗-๑๐๘.

คิดแล้วนกยางก็พาปลาตัวนั้นไปปล่อยลงในแม่น้ำให้แหวกว่ายอย่างสนุกสนานและกินอาหารอย่างเต็มอิ่มตลอดทั้งวัน ปลาว่ายเข้ามาหานกยางพลางกล่าวว่า “ข้าจะกลับไปบอกเพื่อน ๆ ว่าท่านนะไวใจได้ บุญของข้าเหลือเกินที่ท่านเมตตาพามา โปรดปกป้องรักษาลูก ๆ ของข้าแล้วพาพวกเขามาอาศัยอยู่ที่นี้ด้วยเถิดนะท่าน” นกยางรับคำแล้วคาบปลากลับไปส่งที่สระ ไปเล่าความประทับใจในการเดินทางให้เพื่อน ๆ ฟัง

เช้าวันรุ่งขึ้น นกยางกลับมาที่สระอีกครั้ง ผึ้งปลาเข้ามาล้อม พลางแย่งกันบอกนกยางว่า “พาข้าไปด้วย พาข้าไปด้วย”

นกยางตอบว่า “ตกลง ๆ” แล้วนกยางก็คาบปลาตัวหนึ่งบินจากไป เมื่อพ้นสายตาก็บินลงไปที่โขดหินแล้วกินเหยื่อตัวแรกอย่างสำราญใจ

วันเวลาผ่านไป นกยางคาบปลาหายไปวันละตัว ๆ ปลาตัวหนึ่งซึ่งอยู่ในสระแห่งนั้นด้วยเข้ามาหานกยางพลางบอกว่า “ข้าขอพึ่งบารมีท่าน ช่วยพาข้าไปด้วยเถิด” นกยางไม่สามารถคาบปลาทั้งกระดองได้ จึงให้ปูคืบคอนกยาง ขณะที่บินไป นกยางคิดว่า ได้ลิ้มรสเนื้อปลาจนอืมหาหลายมือจนรู้สึกเบื่อแล้ว อยากจะลองกินเนื้อปูดูบ้าง มันจึงบินลงไปที่โขดหิน

ปูตาไวเลื้อยไปเห็นก้างปลาเกลื่อนกลาดอยู่บนโขดหิน มันรำพึงว่า “เจ้านกยางมันจะทำอะไรของมัน เห็นทำจะไม่ดีเสียแล้ว บนโขดหินนี้มีแต่ก้างปลาทั้งแห้งทั้งเปียก แฉ่นอนแล้ว เจ้านี่มันหลอกปลามากินตรงนี้เอง เอาละ เป็นยังไงเป็นกัน ข้าต้องช่วยตัวเองละ” คิดแล้วปูก็หนีบก้ามที่คืบคอนกยางไว้แน่นสุดแรงจนนกยางขาดใจตาย

ผู้เล่านิทานกำหนดให้ตัวละครสัตว์ทั้งสาม คือ นกยาง ปลา และปู มีกิริยาอาการความรู้สึกและคำพูดที่มีใช้ธรรมชาติของสัตว์ เช่น แสร้งยื่นร้องให้ แปลกใจ รู้สึกวิตก ตื่นเต้นยินดี ค่อมค้ำับ ส่งเสียงสรรเสริญ คิดคำนึง รับคำ รำพึง ทั้งนี้เพื่อให้ตัวละครสัตว์เหล่านั้นแสดงบทบาทแทนมนุษย์ได้อย่างสมจริง ซึ่งนอกจากจะทำให้เนื้อเรื่องสนุกสนานชวนติดตามแล้วยังสื่อคติคำสอนได้อย่างน่าสนใจยิ่ง

ในวรรณคดีเรื่องมหาเวสสันดรชาดก มีบทพรรณนาป่าที่พระเวสสันดร พระนางมัทรี และพระโอรสธิดาพำนักอยู่ ผูกต่างส่งเสียงร้องถวายพระพรกันแข่งแซ่

...ฝูงทิวาชาติชวนกันขึ้นชมถวายเป็นชัย ส่งเสียงใสเสนาะป่า
ร้องเป็นภาษามนุษย์อำนวยพร ว่าพระองค์จะทรงสโมสรสารภีรมย์
ด้วยบรมบุตริบาทบริจาตัตติยนารี เลี้ยงพระชนมชีพเปรมปรีดิ์ปราโมทย์
อย่ารู้มีทุกข์โทษมาแผ้วพาน จงทรงเสวยสุขเกษมศานต์ระงับร้อน
ต่าง ๆ ก็ทูลถวายเป็นพร พระเพริยกพร้อมร้องระงมไพเราะ...

(มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์จุลพน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

กวีมีเพียงแต่กำหนดให้นก (ฝูงทิวาชาติ) แสดงกิริยาอาการของมนุษย์ เช่น ชวนกันทูลถวายเป็นพร เท่านั้น แต่ยังให้ร้องเป็นภาษามนุษย์ด้วย บรรยายภาพของการต้อนรับ ความร่มเย็นสบายใจจึงเป็นฉากสำคัญในตอนนี้ บ่งบอกว่าพระเวสสันดรจะประทับอยู่ในป่าอย่างมีความสุข

เมื่อกวีจะเสนอข้อคิดแก่ผู้อ่าน อาจยกเอาความคิดที่เป็นนามธรรมมาปรุงแต่งเข้ากับกิริยาให้เป็นอย่างมนุษย์ เช่น กำหนดให้ “โทสะ” เป็นประหนึ่งบุคคลที่โลดแล่นไปโดยมิอาจมีอะไรมาขวางได้

โทสะอาจจะโอดโอยข้ามรั้ว ไม่เกรงกลัวบัญญัติเลย

(เวนิสวาณิช พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว)

ในลักษณะนี้ ความหลง ความโลภ ความสิ้นหวัง ความหน้าไหว้หลังหลอก ฯลฯ ก็อาจปรากฏเป็นตัวละครเหมือนมนุษย์คนหนึ่งได้เช่นกัน กวีมักจะผูกเรื่องให้มีเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นคุณและโทษที่เกิดจากนามธรรมเหล่านั้น เพื่อให้ผู้อ่านเห็นภาพชัดเจนมากขึ้น เช่น “ความโลภ” ปรากฏในรูปของคนที่หิวกระหายไม่สิ้นสุด

๔. การเลียนเสียงธรรมชาติ ถ้อยคำในภาษาส่วนหนึ่งเกิดจากการเลียนเสียงธรรมชาติ เราเรียกกษณิดหนึ่งว่า กา เพราะได้ยินมันร้องว่า “กา ๆ” และเรียกนกกาเหว่า หรือดูเหว่า จากเสียงที่ได้ยินมันร้องว่า “กาเหว่า ๆ” เป็นต้น ในวรรณคดี การเลียนเสียงธรรมชาติ เป็นกลวิธีการประพันธ์อย่างหนึ่งที่ถ่ายทอดเสียงต่าง ๆ ที่มีใช้คำพูด เช่น เสียงสัตว์ร้อง เสียงคนร้อง เสียงดนตรี ไว้ในบทประพันธ์เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าได้ยินเสียงนั้น ๆ ตามเนื้อความในเรื่องไปด้วย ตัวอย่างเช่น

ดงขู่ขู่/ดผู้ พรุพรุ
(กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร)

“ดผู้ดผู้” เป็นคำเลียนเสียงขู่ของงู ทำนองเดียวกับคำว่า “ฟ่อ ๆ” ที่เราใช้กันทุกวันนี้

นกระเรียนเวียนลงหนอง ต่อมเทียวย่องร้องแกร์แกร์
(กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร)

“แกร์แกร์” เป็นคำเลียนเสียงร้องของนกระเรียน

ขุนมอญร่อนจ้าวฟาด ฉาดฉะ
(โคลงภาพพระราชพงสาวดาร พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว)

“ฉาดฉะ” เป็นคำเลียนเสียงอาวุธที่กระทบกันอย่างแรงขณะที่ใช้ฟาดฟันกัน

...แต่อย่างเหี้ยมเกรียบกรอบก็เหลียวหลัง พระโสดฟั่งให้หวาดแหว่ว่า
ว่าสำเนียงเสียงพระลูกแก้วเจ้าบ่นอยู่จิม ๆ พุ่มไม้ครีမ်เป็นเงา ๆ
ชะงอกเงื่อม พระเนตรเธอแลเหลือบให้ลายเลื่อม เห็นเป็นรูปคนตะคุ่ม ๆ
อยู่คล้าย ๆ แล้วหายไป สมเด็จจอร์ไทเธอเทียวตะโกนกุ๊กก้อง...

(มหาเวสสันดรชาดก กัณฑ์มัทรี ส่วนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน))

“เกรียบกรอบ” เป็นคำเลียนเสียงคนเหี้ยมโหดไม่แค้น “จิม ๆ” เป็นคำเลียนเสียง
พึมพำซึ่งฟังไม่ได้ศัพท์ว่าเป็นคำพูดว่าอะไร “กุ๊ก” เป็นคำเลียนเสียงกู่ร้องเรียกหา
ในเพลงปี่ที่พระอภัยมณีใช้เกี่ยวนางละเวงตอนหนึ่งว่าดังนี้

ด้อยตะริดติดดีเจ้าพี่เอ๋ย จะละเลยเร่ร้อนไปนอนไหน
แอ้อ้ออสร้อยฟ้าสุมาลัย แม้เด็ดได้แล้วไม่ร้างให้ห่างเชย
(นิทานคำกลอนเรื่องพระอภัยมณี ของสุนทรภู่)

คนที่คุ้นหูเสียงปี่รู้ได้ว่า “ด้อยตะริดติดดี” และ “แอ้อ้ออ” เป็นคำที่ถ่ายทอดเสียงปี่
ลงมาไว้ได้ใกล้เคียงเพียงใด ส่วนผู้อ่านทั่วไปนั้นเล่า แม้จะไม่เคยได้ยินเสียงนี้มาก่อน
ก็ยังรู้สึกได้ถึงท่วงทำนองออกอ่อนและแว่วอน เป็นคำเลียนเสียงที่ช่วยเสริมใจความให้
ถ้อยคำอื่น ๆ ของพระอภัยมณี เป็นคำเกี่ยวพาราสที่เร้าอารมณ์ได้ดี

คำเลียนเสียงธรรมชาติเป็นที่นิยมใช้เพื่อให้ผู้อ่านสามารถสร้างจินตภาพขึ้นตามกวีได้
เพราะจินตภาพมิได้เกิดจากจินตนาการถึงภาพที่ตาเห็นเท่านั้น แต่อาจเกิดจากเสียงที่หูได้ยิน
ได้ด้วย

การศึกษากลวิธีการประพันธ์ต่าง ๆ ที่กล่าวมานี้ จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจศิลปะ
การประพันธ์ในวรรณคดีไทยซึ่งทำให้สามารถอ่านวรรณคดีได้อย่างเข้าใจอรรถรส
และความไพเราะงดงาม

บทที่ ๑

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร

ความประทับใจในวีรกรรมอันหาญหาญของวีรบุรุษวีรสตรีนับเป็นแรงบันดาลใจสำคัญประการหนึ่งให้ศิลปินสร้างงานศิลปะ ในยุคปัจจุบันได้มีการถ่ายทอดเรื่องราวของวีรสตรีและวีรบุรุษไทยอย่างสมเด็จพระสุริโยทัยและพันท้ายนรสิงห์ออกมาเป็นงานศิลปะหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นภาพยนตร์ ละครโทรทัศน์ ละครวิทยุ รวมไปถึงงานวรรณกรรมทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง อันที่จริง วีรกรรมของบุคคลสำคัญทั้งสองเคยได้รับการบันทึกไว้ในงานจิตรกรรมและวรรณกรรมมาแล้วตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวในรูปแบบของรูปภาพพระราชพงศาวดารและโคลงภาพพระราชพงศาวดาร

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงพระนิพนธ์คำอธิบายเกี่ยวกับหนังสือโคลงภาพพระราชพงศาวดารไว้ว่า เกิดขึ้นโดยพระราชดำริพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเล็งสรรเรื่องในพระราชพงศาวดาร ให้ช่างเขียนที่มีฝีมือเขียนรูปภาพและให้มีโคลงบอกเรื่องพระราชพงศาวดารตรงที่เขียนรูปภาพติดประจำไว้ทุกกรอบ รูปขนาดใหญ่มีจำนวนโคลงรูปละ ๖ บท รูปขนาดกลางและขนาดเล็กมีจำนวนโคลงรูปละ ๔ บท การแต่งโคลงนั้น พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์บ้างโปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์และข้าราชการซึ่งสันตติบาทกลอนแต่งถวายบ้าง รูปภาพเรื่องพระราชพงศาวดารที่โปรดเกล้าฯ ให้สร้างขึ้นมีจำนวน ๙๒ ภาพ โคลงที่แต่งมีจำนวนทั้งสิ้น ๓๗๖ บท สร้างสำเร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๐

พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ได้กล่าวไว้ชัดเจนในรายนำโคลงภาพพระราชพงศาวดารว่า พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์ที่จะสรรเสริญพระเกียรติคุณของพระมหากษัตริย์ไทยในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ที่มีพระมหากษัตริย์คุณต่อประเทศอย่างใหญ่หลวงในด้านต่าง ๆ รวมไปถึงเชิดชูเกียรติหมู่เสวกามาตย์ที่มีความกล้าหาญสุจริต และกตัญญูต่อแผ่นดิน นอกจากนั้น ยังมีพระราชประสงค์อีกสองประการคือ “หนึ่งพระประสงค์จะบำรุง มดุงฝีมือช่างสยาม รจเรขงามเอี่ยมสอาด เชิงฉลาดลายประดิษฐ์

ล้วนวิจิตรพิสดาร หนึ่งพระบรมราชประสงค์ จะใคร่ทรงทำนุ ปลูกปรีชาเชิงฉลาด
แห่งนักปราชญ์กาพย์โคลง เพื่อชระโลง^๑ ชูเชิด เพื่อบรรเจิดเกียรติยศ ให้ปรากฏยาววัน”

โคลงเรื่องที่ได้ศึกษา ได้แก่ โคลงประกอบรูปที่ ๑๐ แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
ภาพพระสุริโยทัยขาดคอช้าง พระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
และโคลงประกอบรูปที่ ๕๖ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ ภาพพันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต พระนิพนธ์
พระเจ้านั่งยาเธอ พระองค์เจ้าวรวรรณกร (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์)
ภาพพระสุริโยทัยขาดคอช้าง ซึ่งได้รับรางวัลที่ ๓ เป็นภาพเขียนฝีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ และภาพพันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต ซึ่งได้รับรางวัลที่ ๑๑
เขียนโดยนายทอง (พระวรรณวาดวิจิตร) ปัจจุบันภาพทั้งสองประดับอยู่ ณ พระที่นั่งวโรภาษพิมาน
พระราชวังบางปะอิน

จากพงศาวดารสู่นวนวรรณศิลป์

โคลงพระสุริโยทัยขาดคอช้างแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ ๖ บท มีเนื้อหาบรรยายวีรกรรม
ของสมเด็จพระสุริโยทัย พระอัครมเหสีของสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ พระมหากษัตริย์
พระองค์ที่ ๑๖ แห่งกรุงศรีอยุธยา ซึ่งครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๑ พระราชพงศาวดาร
กรุงศรีอยุธยาหลายฉบับบันทึกเนื้อความที่คล้ายคลึงกันเกี่ยวกับเหตุการณ์นี้ไว้ว่า
สมเด็จพระสุริโยทัยทรงแต่งพระองค์เป็นพระมหาอุปราช ทรงช้างพลายสุริยกษัตริย์ตามเสด็จ
สมเด็จพระมหาจักรพรรดิออกไปดู่กำลังข้าศึกที่ทุ่งภูเขาทอง และทรงเผชิญหน้ากับกองทัพ
ของพระเจ้าแปร

สมเด็จพระมหาจักรพรรดิราชาธิราชเจ้า ก็ขับพระคชาธารเข้า
ชนช้างกองหน้าพระเจ้าหงสาวดี พระคชาธารเสียทีให้หลังเข้าศึกเอาไว้
ไม่อยู่ พระเจ้าแปรได้ทำยเข้าศึกตั้งนั้น ก็ขับพระคชาธารตามไล่ช้าง
พระมหาจักรพรรดิ พระสุริโยทัยเห็นพระราชสามีเสียที ไม่พันทมือเข้าศึก
ทรงพระกตัญญูภาพก็ขับพระคชาธารพลายทรงสุริยกษัตริย์สะอึกออกรับ
พระคชาธารพระเจ้าแปรได้ล่างแบกถนัด พระคชาธารพระสุริโยทัย
แหงนหงายเสียที พระเจ้าแปรจ้วงฟันด้วยพระแสงของ้าวต้องพระอังสา
พระสุริโยทัยขาดกระทั้งราวพระถันประเทศ พระราเมศวรกับพระมหินทราธิราช
ก็ขับพระคชาธารถลันเข้าจะแก้พระราชมารดาไม่ทันที่ พอพระชนนี
สิ้นพระชนม์กับคอช้าง พระพี่น้องทั้งสองพระองค์ถอยรอรับเข้าศึก
กันพระศพลสมเด็จพระราชมารดาเข้าพระนครได้

หากลองพิจารณาข้อความในพระราชพงศาวดารเปรียบเทียบกับโคลงพระราชนิพนธ์
จะเห็นว่าวีรกรรมได้นำเนื้อความในโคลงตามพระราชพงศาวดารอย่างเคร่งครัด แต่สิ่งสำคัญ
ที่ทำให้งานวรรณคดีแตกต่างจากบันทึกประวัติศาสตร์ก็คือความงามของภาษา อันได้แก่
คำและเสียงที่ทำให้นึกเห็นภาพได้ ผู้อ่านสามารถจินตนาการภาพกองทัพอันยิ่งใหญ่เกรียงไกร
เครื่องแต่งกายอันสง่างาม ช้างศึกที่วิ่งไล่ตามกันอย่างกระชั้นชิด และการต่อสู้กันบนหลังช้าง
อันน่าหวาดเสียว ทำให้รู้สึกราวกับได้ร่วมอยู่ในเหตุการณ์จริง ดังตัวอย่างเช่น

ขุนมอญร่อนง้าวฟาด	ฉาดฉะ
ขาดแล่งตราบอระ	หุบดิน
โอรสรีบกันพระ	ศพลู่ นครแะ
สูญชีพไปสูญสิ้น	พจน์ผู้สรรเสริญ

^๑ คือจรรโลง แปลว่า ค้ำชู บำรุงรักษาเชิดชูไว้ไม่ให้เสื่อม

โคลงพันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิตมีกลวิธีในการประพันธ์ที่แตกต่างไปจากโคลงพระสุริโยทัยขาดคอช้าง โคลงเรื่องนี้กล่าวถึงวีรกรรมของพันท้ายนรสิงห์ ข้าราชการในสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ (พระเจ้าเสือ) ใน พ.ศ. ๒๒๔๗ สมเด็จพระเจ้าเสือเสด็จทางชลมารคไปทรงเปิดตกลปลาที่ปากน้ำเมืองสาครบุรี เมื่อเรือพระที่นั่งไปถึงตำบลโคกขามคลองช่วงนั้นคดเคี้ยวมาก เรือพระที่นั่งเอกไชยชนกิ่งไม้ใหญ่จนโชนเรือหักตกลงในน้ำ พันท้ายนรสิงห์กราบทูลให้ทรงตัดศีรษะของตนตามพระราชกำหนดในกฎหมายแต่สมเด็จพระเจ้าเสือจะทรงพระเมตตาพระราชทานอภัยโทษ แต่พันท้ายนรสิงห์ก็ยืนกรานขอรับโทษตามราชประเพณี พระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยากล่าวถึงเหตุการณ์ตอนนีไว้นานหลายวัน และบันทึกคำสนทนาระหว่างสมเด็จพระเจ้าเสือกับพันท้ายนรสิงห์ไว้โดยละเอียด พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนารายณ์ประพันธ์วงศ์ ทรงถ่ายทอดเรื่องราวทั้งหมดนี้ไว้ในโคลงสี่สุภาพเพียง ๔ บท ทรงสามารถดำเนินเรื่องราวอย่างสมบูรณ์ต่อเนื่องกันตามลำดับเหตุการณ์ได้อย่างสั้นกะทัดรัด ศิลปะการประพันธ์ที่เด่นที่สุด คือ การใช้คำน้อยแต่กินความมาก และการเล่นสัมผัสพยัญชนะ ดังตัวอย่างในโคลงต่อไปนี้

ภูบาลบำเหน็จให้	โทษถนอม ใจนอ
พันไม้มอมอยู่ยอม	มอดม้วย
พระโปรดเปลี่ยนโทษปลอม	พันรูป แทนพ่อ
พันกราบทูลทัดด้วย	ท่านทั้งประเพณี

มานมนัสกัตเวที ยิ่งล้ำ

นอกจากความกล้าหาญเด็ดเดี่ยวและความเสียสละเพื่อส่วนรวม คุณธรรมสำคัญประการหนึ่งของสมเด็จพระสุริโยทัยและพันท้ายนรสิงห์ที่กวีมุ่งเน้นในโคลงนี้ก็คือ ความกตัญญู ในโคลงพระสุริโยทัยขาดคอช้าง พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงกล่าวไว้ชัดเจนว่าสมเด็จพระสุริโยทัยตัดสินพระทัยสละพระชนม์ชีพเพื่อพระสวามี

เพราะ “มานมนัสกัตเวที ยิ่งล้ำ” ความกตัญญูของพระองค์อาจจัดได้ว่าเป็นทั้งความกตัญญูของภรรยาต่อสามี และความกตัญญูต่อพระมหากษัตริย์และแผ่นดิน คนไทยแต่โบราณสอนให้สตรีเคารพ ซื่อสัตย์ และกตัญญูต่อสามี เพราะสามีเป็นผู้เลี้ยงดูปกป้องคุ้มครองให้มีความสุขและความมั่นคงในชีวิต

ความกตัญญูอีกประการหนึ่งนั้นเป็นการแสดงการทดแทนคุณพระมหากษัตริย์ ผู้ทรงเป็นผู้ครองแผ่นดิน ผู้ทำให้มีแผ่นดินไทยให้คนไทยได้อยู่อาศัยอย่างมีความสุข การขาดพระมหากษัตริย์คือการขาดที่พึ่งและเกราะกำบังภัย ทั้งยังหมายถึงการขาดแผ่นดินที่จะให้ดำรงชีวิตได้อย่างมีอิสระ การปกป้องสมเด็จพระมหาจักรพรรดิคือการปกป้องรักษาพระมหากษัตริย์ให้ทรงได้ครองราชย์ต่อไปเพื่อความสงบสุขของแผ่นดิน

พันท้ายนรสิงห์ก็แสดงความซื่อสัตย์กตัญญูต่อองค์พระมหากษัตริย์ด้วยการถวายชีวิตของตนเพื่อรักษาพระเกียรติ เพราะเกรงว่าการที่สมเด็จพระเจ้าเสือพระราชทานอภัยโทษให้แก่ตนจะทำให้พระองค์ทรง “ทั้งประเพณี” ซึ่งตามพระราชกำหนดอันมีมาแต่โบราณกาลกล่าวว่า “ถ้าแหละพันท้ายถือท้ายเรือพระที่นั่งนั้นหัก ท่านว่าพันท้ายผู้นั้นถึงมรณโทษให้ตัดศีรษะเสีย” หากพระมหากษัตริย์ไม่ทรงรักษาประเพณีเอาไว้ ก็จะถูกครหาติเตียนดูหมิ่นได้ในภายภาคหน้า การแสดงความซื่อสัตย์กตัญญูอย่างแน่วแน่ของพันท้ายนรสิงห์ทำให้พระมหากษัตริย์ทรงสามารถรักษาความศักดิ์สิทธิ์ของพระราชกำหนดกฎหมายไว้ได้ และทรงรักษาพระเกียรติของพระองค์ไว้ได้เช่นกัน

จากที่กล่าวมา นักเรียนคงเห็นได้ว่าแม้โคลงทั้งสองเรื่องจะแต่งเพื่อใช้ประกอบรูปภาพ แต่ก็มิได้มีหน้าที่เพียงบรรยายภาพเท่านั้น คุณธรรมสำคัญที่กวีเสนอไว้ประกอบกับการใช้ถ้อยคำภาษาอันงดงาม ยังช่วยกระตุ้นความคิดและจินตนาการของผู้อ่าน ก่อให้เกิดความซาบซึ้งสะเทือนใจและภูมิใจในบรรพบุรุษและในชาติของเรา

รูปที่ ๑๐ แผ่นดินสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ
ภาพพระสุริโยทัยขาดคอช้าง

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร

๑ บุเรงนองนามราชเจ้า
ยกพยุหแสนยา
มอญม่านประมวลมา
ถึงอยุธยาแล้ว

จอมรา มัญเษย
ยิ่งเกล้า
สามสิบ หมื่นแฮ
หยุดไถลันครา

๒ พระมหาจักรพรรดิเฝ้า
วางค่ายรายรีพล
ดำริจักไคร่ยล
ยกนิกรทัพกล้า

ภูวดล สยามเษย
เพียบหล้า
แรงศึก
ออกตั้งกลางสมร

๓ บังอรอัคเรศผู้
นามพระสุริโยทัย
ทรงเครื่องยุทธพิไชย
เกล็ดคชาธารกว้าง

พิสมัย ท่านนา
ออกอ้าง
เช่นอุป ราชแฮ
ควบเข้าขบวนไคล

๔ พลไกรกองนำเรา
ช้างพระเจ้าแปรประจัญ
สารทรงชวดเซผืน
เตลงขับคชไล่ไล่

โรมรัน กันเษย
คชให้
หลังแล่น เติลิดแฮ
หวิดท้ายคชาธาร

๕ นคราญองค์เอกแก้ว
มานมนัสกัตเวที
เกรงพระราชสามี
ขับคเชนทรเช่นค้ำ

กระษัตริย์
ยิ่งล้ำ
มลายพระ ชนม์เษย
สะอึกสูดัสการ

๖ ขุนมอญร่อนจ้าวฟาด
ขาดแล่งตราบอระ
โอสรีบกันพระ
สูญชีพไปสูญสิ้น

ฉาดฉะ
หุบดิน
ศพสู่ นครแฮ
พจน์ผู้สรรเสริญ

รูปที่ ๕๖ แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าเสือ
ภาพพันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต

โคลงภาพพระราชพงศาวดาร

๑ สรรเพชญ์ที่แปดเจ้า
เสด็จประพาสทรงปลา
ล่องเรือเอกไชยมา
คลองคดโขนเรือค้ำ

อยุธยา
ปากน้ำ
ถึงโคก ขามพ้อ
ขัดไม้หักสลาย

๒ พันท้ายตกประหม่าสิ้น
โดดจากเรือทูลอุทิศ
พันท้ายนรสิงห์ผิด
หัวกับโขนเรือต้อง

สติคิด
โทษร้อง
บทฆ่า เสียเทอญ
คู่เส้นท่าศาล

๓ ภูบาลบำเหน็จให้
พันไม้ย่อมอยู่ยอม
พระโปรดเปลี่ยนโทษปลอม
พันกราบทูลตัดด้วย

โทษถอนอม ใจนอ
มอดม้วย
พันรูป แทนพ้อ
ท่านทั้งประเพณี

๔ ภูมีปลอบกลับตั้ง
จำสั่งเพชฌฆาตพัน
โขนเรือกับหัวพัน
ศาลสืบกฤตคุณเค้า

ขอบรร ลัยพ้อ
ฟาดเกล้า
เช่นที่ ศาลแล
คติไว้ในสยาม

อธิบายศัพท์และข้อความ

กตติคุณ	กิตติคุณ หมายถึง ชื่อเสียงโดยคุณงามความดี
เกล้า	เกล้า ่องอาจ
ขุนมอญ	ในที่นี้คือ พระเจ้าแปรซึ่งเป็นกษัตริย์พม่า ดูคำอธิบายเรื่องมอญในคำว่า เถลง
โขนเรือ	ไม้ที่ต่อเสริมหัวเรือท้ายเรือให้งอนเชิดขึ้นไป
คชาธาร	ข้างทรง ข้างพระที่นั่ง
คว้าง	เคลื่อนไปอย่างรวดเร็ว
เครื่องยุทธพิไชย	เครื่องแต่งกายที่แต่งออกรบ
ไคล	เข้าขบวนและเคลื่อนที่ไป
ดัสกร	ข้าศึก
ดิน	แด่ดิน ตาย
เถลง	คือ ตะเลง เป็นชื่อที่ใช้เรียกชนชาติมอญ พงศาวดารไทยมักเรียกกองทัพพม่าว่ากองทัพตะเลง เนื่องจากพม่าเกณฑ์เอาพวกมอญผู้ตกอยู่ในปกครองเป็นจำนวนมากมาเป็นไพร่พลในการรบรักษาน้ำใจ
ถนอมใจ	ขึ้น ใช้กับสิ่งสำคัญ เช่น เถลิงถวัลยราชสมบัติ เถลิงศก
เถลิง	ตกลา
ทรงปลา	ทัดทาน ด้านไว้ ทานไว้
ทัด	หมู่ พวก
นิกร	บทบัญญัติในกฎหมาย
บท	ตอบแทนความชอบที่ได้กระทำมา
บำเหน็จ	ปะทะต่อสู
ประจัญ	

เผ้าภูวดล

พยุหแสนยา
พิสมัย
มาน
ม่าน
ยลแรงศึก
รามัญ
โรมรัน
แล่ง
สมร
सार
เส้น
หรูป
ให้โทษ
อัคเรศ

เผ้า คือ ส่วนที่สูงที่สุดของศิระะ ภูวดล คือ แผ่นดิน
เผ้าภูวดล หมายถึง พระเจ้าแผ่นดิน
หมู่ไพร่พล กองทัพ
รัก
มี
พม่า
ดูกำลังข้าศึก
มอญ
รบพุ่งกัน
ผ่า ทำให้แตก
การรบ การสงคราม
ข้างใหญ่
คือ เช่น หมายถึง สังเวณีหรือเจ้าด้วยอาหาร เป็นต้น
ร่วง ล้ม
ยกโทษให้
ผู้เป็นใหญ่

ชวนคิดพินิจคุณค่า

วิเคราะห์เนื้อหา

๑. สมเด็จพระสุริโยทัยคือใคร มีบทบาทอย่างไรในการต่อสู้กับข้าศึก
๒. เพราะเหตุใดสมเด็จพระสุริโยทัยจึงต้อง “ขับคเชนทรเช่นค้ำ สะอึกสัสตกร”

และผลที่ตามมาจากเหตุการณ์นั้นเป็นอย่างไร

๓. สรุปใจความสำคัญของเรื่องพันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต
๔. เหตุใดสมเด็จพระสรรเพชญ์ที่ ๘ จึงไม่ทรงสั่งประหารพันท้ายนรสิงห์ตามกฎหมายที่ควรบาล
๕. การที่พันท้ายนรสิงห์ ไม่ยินยอมรับพระราชทานอภัยโทษ มีผลดีต่อการปกครอง

อย่างไร

พิจารณาภาษาการประพันธ์

๑. อ่านบทประพันธ์เรื่องพระสุริโยทัยขาดคอช้าง แล้วเรียบเรียงเป็นร้อยแก้ว ลำดับเรื่องตามเนื้อความโดยใช้สำนวนภาษาของตนเอง

๒. พิจารณาคำประพันธ์บาทใดในเรื่องพันท้ายนรสิงห์ถวายชีวิต ใช้คำน้อย แต่กินความมาก และแสดงภาพได้ชัดเจน ให้แสดงเหตุผลประกอบ

๓. ยกคำประพันธ์ที่คิดว่ามีความไพเราะและมีความหมายกินใจ พร้อมทั้งอธิบายเหตุผล

